

zaakcentował szczególnie wkład tegoż Homilety w budowę współczesnej teologii kaznodziejstwa: jego wymiaru biblijnego, liturgicznego i antropologicznego. W twórczości ks. Rzeszowskiego odnalazł zarówno ujęcia odnowy formalnej i materialnej charakterystyczne dla okresu przedsoborowego, jak i elementy teologii przepowiadania. Ks. Rzeszowski, chociaż nie stworzył całościowej wizji teologii kaznodziejstwa, to jednak przez prezentację jej elementów włączył się w tworzenie podstaw współczesnej homiletyki.

Ks. Tadeusz Lewandowski, określając stan kaznodziejstwa XX wieku jako czas jego kryzysu, równocześnie widzi ten wiek dla kaznodziejstwa jako drogę do narodzin i rozwoju współczesnego ruchu homiletycznego, która prowadziła od teorii wymowy kościelnej do teologii przepowiadania. Ponadto nader odczuwalna jest satysfakcja Autora, że na tej drodze odnowy znaleźli się również wspomniani przedstawiciele bliskiego Mu środowiska wrocławskiego.

Omawiana publikacja naukowa wpisuje się w bardzo ważny nurt badań w zakresie odnowy kaznodziejstwa polskiego XX wieku. Dużym jej walorem jest podjęcie refleksji nad odnową kaznodziejstwa w Polsce w oparciu o twórczość wielkich i cenionych homiletów wrocławskich XX wieku. Należy też dodać, że Autor wykazał się dużym obiektywizmem, sprawiedliwie oceniając, co w twórczości omawianych homiletów stanowiło ich wkład własny w dzieło odnowy kaznodziejstwa, a co było jedynie zapożyczeniem. Treści zawarte w tej książce zostały wypowiedziane jasnym i zrozumiałym językiem, a wyciągane wnioski są oparte na solidnych przesłankach. Pozycja ta szczególnie godna polecenia jest nie tylko naukowcom badającym historię kaznodziejstwa, homiletom, kaznodziejom i liturgistom, ale również wszystkim, którzy są zainteresowani posługą słowa Bożego.

Ks. Władysław Głowa
Katedra Homiletyki Fundamentalnej
w Instytucie Liturgiki i Homiletyki KUL

Z Chrystusem do Ojca. Modlitewnik Kościoła domowego. [Red. ks. prof. dr hab. Czesław Krakowiak]. Lublin: Gaudium 2006 ss. 670. ISBN: 83-89659-48-4.

Modlitewnik jest to książka zawierająca ważne modlitwy związane z życiem religijnym chrześcijan, głównie do użytku prywatnego i przeznaczone do odmawiania w różnych sytuacjach życiowych. W modlitewnikach zamieszcza się często także liturgię sakramentów i modlitwy z nimi związane, fragmenty z katechizmu Kościoła oraz najbardziej znane pieśni religijne. W Polsce początkowo funkcję modlitewnika pełniły psalterze. Później ukazywały się „książeczki do nabożeństwa”, zwane także modlitewnikami, jako pomoc w modlitwie dla określonych miejsc pielgrzymkowych czy grup społecznych, zwłaszcza dla dzieci przystępujących do I Komunii Świętej.

Po Soborze Watykańskim II zaczęły pojawiać się modlitewniki dla rodzin. Wśród nich na uwagę zasługują: *Służmy Bogu. Modlitewnik rodzinny*. Red. ks. S. Koperek. Kraków 2002; O. S. Stańczyk. *Modlitewnik rodziny chrześcijańskiej*. Tuchów 2002; Ks. T. Ryłko. *Modlitewnik rodzinny*. Łódź 1985; *Miłość małżeństwo rodzina (Modlitewnik)*. Wybór i opr. ks. J. Orchowski. Marki-Struga 2000⁵. Niektóre z nich były kilkakrotnie wznowiane.

Inaczej podszedł do opracowania modlitewnika *Z Chrystusem do Ojca. Modlitewnik Kościoła domowego* ks. prof. dr hab. Czesław Krakowiak z grupą pracowników naukowych KUL. Na bardzo charakterystyczną cechę tego modlitewnika wskazał w *Słowie wstępnym* arcybiskup lubelski Józef Życiński: „Codzienny wyścig z czasem sprawia, że zmęczenie i rutyna przesłaniają nieraz sens najpiękniejszych nawet modlitw, zamieniając je w powtarzane mechanicznie formuły. Aby przeciwdziałać podobnej praktyce, autorzy niniejszego modlitewnika przy publikowanych modlitwach umieszczają komentarz, który ma odsłonić głęboki sens słów stanowiących naszą modlitwę” (s. 5)

Redaktor modlitewnika, ks. prof. Czesław Krakowiak, we *Wprowadzeniu* przedstawia założenia, jakie wraz z zespołem przyświecały przy jego opracowaniu. Założenia te wypływają z nauki Soboru Watykańskiego II i *Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Modlitewnik ma być „pomocą rodzicom, dzieciom i młodzieży w lepszym poznaniu istotnych treści wiary chrześcijańskiej oraz liturgii i nabożeństw Kościoła, zwłaszcza w okresie przygotowania do Pierwszej Komunii Świętej, sakramentów bierzmowania i małżeństwa” (s. 7). Już sam tytuł modlitewnika: *Z Chrystusem do Ojca* wskazuje, że Jezus Chrystus, Odkupiciel człowieka, jest – dzięki Jego słowu i sakramentom świętym – najpewniejszą drogą prowadząca do Niego. Rodzina natomiast jest miejscem, gdzie ma się dokonywać formacja dojrzałej wiary oraz uczestnictwo w modlitwie liturgicznej i rozwój pobożności prywatnej. Modlitewnik jest wspólnym dziełem redaktora i następujących autorów: ks. prof. dra hab. Franciszka Greniuka, dr Mirosławy Nowackiej, ks. prof. dra hab. Zbigniewa Wita, ks. mgra Dominika Samulaka, mgr Barbary Poniatowskiej i mgra Tomasza Orliszewskiego.

Na początku modlitewnika zamieszczono *Kalendarz liturgiczny diecezji polskich* (stan na dzień 30 listopada 2003 r.) oraz skorowidz świętych i błogosławionych. Główne treści *Modlitewnika* zostały podzielone na 10 działów: *Modlitwy codzienne* (s. 35-76); *Z Katechizmu Kościoła* (s. 77-114); *Sakramenty Chrystusa i Kościoła* (s. 115-254); *Sakramentalia i błogosławieństwa* (s. 255-320); *Rok liturgiczny w rodzinie* (s. 321-347); *Liturgia Godzin* (s. 349-377); *Nabożeństwa* (s. 379-486); *Modlitwy okolicznościowe* (s. 487-524); *Pieśni na okresy liturgiczne* (s. 525-630); *Modlitwy i śpiewy liturgiczne w języku łacińskim* (s. 637-646). Na końcu *Modlitewnika* jest wykaz źródeł i spis treści.

W części I – *Modlitwy codzienne* – zamieszczone są i omówione teksty pacierza porannego, modlitwy w ciągu dnia, przed udaniem się do pracy, przed i po posiłku... Ten dział zamykają modlitwy wieczorne.

Część II – *Z Katechizmu Kościoła* – zawiera przykazania kościelne, następnie główne prawdy wiary, sakramenty, cnoty teologalne (boskie) i moralne (kardynalne). Przy omawianiu grzechów podzielono je na główne, przeciw Duchowi Świętemu, wołające o pomstę do nieba i grzechy cudze. Tę część kończy wykaz uczynków miłosiernych względem duszy i ciała, wyjaśnienie prawd ostatecznych (śmierć, sąd szczegółowy, niebo, czyściec, piekło, Sąd Ostateczny, nadzieja nowego nieba i nowej ziemi) i o Kościele powszechnym, partykularnym (diecezja) i domowym. Ta część zasadniczo różni się od podobnych w innych modlitewnikach przez to, że każda z prawd katechizmowych jest wyjaśniona w duchu nauczania Kościoła.

Najbogatsza, i słusznie, jest część III – *Sakramenty Chrystusa i Kościoła*. Prezentacja liturgii i teologii sakramentów jest prowadzona według ich podziału w *Katechizmie Kościoła Katolickiego*: sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego (chrzest, bierzmowanie i Eucharystia), sakramenty uzdrowienia (pokuta i pojednanie, namaszczenie chorych) i sakramenty w służbie komunii (sakrament święceń i małżeństwo). Liturgia każdego sakramentu poprzedzona jest wskazaniem odpowiednich tekstów biblijnych oraz nauczania Kościoła. Do poszczególnych obrzędów sakramentów podano wyjaśnienie ich znaczenia oraz najważniejsze wskazania pastoralne.

Najwięcej miejsca poświęcono Eucharystii. Najpierw zostało ukazane teologiczne bogactwo tego sakramentu: Eucharystia jako pamiątka, dziękczynienie, święta Uczta ofiarna, sakrament jedności i sakrament stały, a następnie różne formy celebracji Eucharystii: Msza Święta z ludem, koncelebrowana i Msza, w której uczestniczy tylko jeden posługujący. Na uwagę zasługuje dobre opracowanie teologii liturgii Mszy Świętej oraz szczegółowe omówienie jej elementów. Modlitewnik zawiera obrzędy Mszy z ludem wraz z III Modlitwą Eucharystyczną oraz obrzędy Mszy w języku łacińskim wraz z II i III Modlitwą Eucharystyczną.

Sakrament pokuty i pojednania to kolejny sakrament, który został szeroko omówiony. Autorzy zwrócili uwagę na przygotowanie do sakramentu pokuty, a więc na warunki, które należy spełnić przed przystąpieniem do konfesjonału. Każdy z nich został dokładnie wyjaśniony. W zakres przygotowania do tego sakramentu wchodzi także czytanie słowa Bożego i modlitwa przed rachunkiem sumienia, a następnie zestaw pytań o grzechy (rachunek sumienia), ale nie tradycyjnie według przykazań Bożych i kościelnych, lecz według klucza, jaki zaleca słowo Boże: relacja do Boga – „Będziesz miłował Pana Boga twego z całego serca” (Mt 22, 37); relacja do bliźnich – „Miłujcie się wzajemnie, jak Ja was umiłowałem” (J 15,12); stosunek do samego siebie – „Bądźcie doskonali, jak doskonały jest Ojciec wasz niebieski” (Mt 5, 48). Nauka Kościoła o odpustach w oparciu o *Katechizm Kościoła Katolickiego* (nr 1471-1479) uzupełnia rozdział o sakramencie pokuty. Sakrament namaszczenia chorych został potraktowany w kontekście całej troski Kościoła o chorych. Modlitewnik zawiera więc obrzędy tego sakramentu udzielanego w poważnej chorobie, zaawansowanej starości i przed poważną operacją chirurgiczną, ale także sakramentów udzielanych w bliskim niebezpieczeństwie śmierci (pokuta, namaszczenie chorych i Wia-

tyk). Zarys teologii namaszczenia chorych i wskazania dotyczące czasu jego przyjmowania ma przyczynić się do przezwyciężenia przekonania, że jest to sakrament umierających.

W Kościele kapłańskiemu ludowi Bożemu posługują pasterze, którzy na mocy sakramentu święceń pełnią w nim funkcję nauczania, uświęcenia i kierowania. W *Modlitewniku* jest zawarte ogólne wprowadzenie do sakramentu święceń, a następnie omówienie istotnych obrzędów trzech stopni tego sakramentu: episkopatu, prezbiteratu i diakonatu. Na uwagę zasługuje wskazanie najważniejszych obowiązków wiernych wobec swoich pasterzy. Przy sakramencie małżeństwa najpierw wskazano na teksty Pisma Świętego o małżeństwie i zasadach życia małżeńsko-rodzinnego, a następnie szeroko omówiono teologiczne (sakrament małżeństwa w relacji do Eucharystii), społeczne i prawne aspekty tego sakramentu (małżeństwo konkordatowe) i wreszcie jego obrzędy.

Część IV zawiera *Sakramentalia i błogosławieństwa*. Tutaj znajdzie swoje miejsce opis zwyczajów i błogosławieństw w roku liturgicznym, a więc – w Adwencie, w okresie Narodzenia Pańskiego, Wielkiego Postu i Świąt Paschalnych. W tym dziale znajdują się również błogosławieństwa w rodzinie chrześcijańskiej w różnych okolicznościach życia tej wspólnoty. Jest tu błogosławieństwo narzeczonych, kobiety przed urodzeniem dziecka, błogosławieństwo chorych, jubilatów i dzieci. Wiele miejsca poświęcono modlitwie za konających i za zmarłych. Tę część modlitewnika zamykają modlitwy błagalne w walce z mocami ciemności – egzorcyzmy.

W części V – *Rok liturgiczny w rodzinie* – znajdziemy wprowadzenia i wskazówki, jak przeżywać i pielęgnować zwyczaje religijne w domowym życiu rodziny chrześcijańskiej.

Część VI – *Liturgia Godzin*. Przez wieki uważano, że modlitwa brewiarzowa – tekstami psalmów – jest modlitwą duchownych i członków wspólnot życia konsekrowanego. Dopiero Sobór Watykański II naucza, że jest to modlitwa całego ludu Bożego. Ma ona służyć uświęceniu dnia i ludzkiej pracy. W *Modlitewniku* znalazły się teksty liturgiczne Jutrzni i Nieszporów. Przy czym Nieszpory są w dwóch wersjach: z księgi Liturgii Godzin i z psalmami w tłumaczeniu Franciszka Karpińskiego. Przed spoczynkiem nocnym polecana jest modlitwa na zakończenie dnia (Kompleta), która zamyka ten dział.

VII część zawiera *Nabożeństwa*, a więc litanie, Drogę Krzyżową, Gorzkie Żale, Koronkę do Miłosierdzia Bożego, Różaniec, Godzinki o Niepokalanym Poczęciu NMP. Poszczególne nabożeństwa również poprzedzone są odpowiednim komentarzem.

W części VIII znalazły się *Modlitwy okolicznościowe*. Jest ich dużo, bo aż 61. Mogą służyć pomocą w różnych sytuacjach życiowych, jak również w różnych okresach życia małżonków, rodziców i dzieci.

Część IX to zestaw *Pieśni na wszystkie okresy roku liturgicznego* – na Adwent, kolędy na okres Narodzenia Pańskiego, pieśni na Wielki Post, na Wielkanoc. Na

szczególnością uwagę zasługuje wyodrębnienie pieśni mszalnych i eucharystycznych. Dzięki temu można wyraźnie wyodrębnić je od piosenek religijnych i pielgrzymkowych. Osobno są zebrane pieśni maryjne, ku czci świętych i pieśni przygodne.

Część X *Modlitewnika* zamykają *Modlitwy i śpiewy liturgiczne w języku łacińskim*. Autorzy zamieścili je z myślą o tych wiernych, którzy będą uczestniczyć w liturgii sprawowanej w zgromadzeniach międzynarodowych (zob. *Wprowadzenie* s. 8).

Jak wynika z zaprezentowanej zawartości *Modlitewnika – Z Chrystusem do Ojca* zawiera on bardzo bogatą treść. Nie jest jedynie zbiorem wszelkiego rodzaju modlitw, ale podaje także syntezę nauczania Kościoła o najważniejszych prawdach wiary i o sakramentach świętych, których przyjmowanie jest jej potwierdzeniem i przyczynia się do jej wzrostu. Cenne jest także ukazanie roli roku liturgicznego, liturgicznej modlitwy Kościoła oraz błogosławieństw związanych z życiem rodziny jako Kościoła domowego. *Modlitewnik* został opracowany z wielką starannością, ma logiczny, przejrzysty układ i dobrą szatę graficzną. Jego wielkim atutem są cenne komentarze do modlitw, prawd katechizmowych, liturgii sakramentów świętych i sakramentaliów, pozwalające na bardziej świadome i owocne zeń korzystanie. Wszystko to sprawia, że cały *Modlitewnik* stanowi wielką katechezę, o co zresztą Autorom chodziło i czego skrupulatnie przestrzegali. Zgodnie z jego podtytułem *Modlitewnik Kościoła domowego* przeznaczony jest przede wszystkim dla rodzin, w których rozpoczyna się i rozwija życie religijne oraz kształtowanie postaw moralnych.

Ks. Czesław Murawski
Instytut Teologiczny im. bł. Wincentego Kadłubka
w Sandomierzu

KS. CZESŁAW KRAKOWIAK

PRZEGLĄD BIBLIOGRAFII
Z WYBRANYCH ZAGRANICZNYCH CZASOPISM LITURGICZNYCH
Z ROKU 2010

Wykaz skrótów:

- BuL – „Bibel und Liturgie”
- EL – „Ephemerides liturgicae”
- HID – „Heiliger Dienst”
- LJb – „Liturgisches Jahrbuch”
- LMD – „La Maison-Dieu”
- Not – „Notitiae”